

ПОГОРЕЛОВ А. А., ГУБАНОВ О. А.
г. Николаев

**РЕПРЕССИИ ПРОТИВ ВЕТЕРИНАРНЫХ ВРАЧЕЙ НИКОЛАВЩИНЫ
ВНАЧАЛЕ 30-х ГОДОВ XX ст.**

Отображается процесс фальсификации криминальных дел против ветеринарных специалистов Николаевщины. Отмечается, что советская власть, переложив свои просчеты в реализации сельскохозяйственной политики на деятельность «вредительских организаций», начала репрессии против врачей, уничтожая тем самым высококвалифицированных специалистов.

Ключевые слова: репрессии, фабрикация дел, вредительство, ветеринарные врачи, Николаевщина.

POGORELOV A., GUBANOV O.
Mykolaiv

**REPRESSION AGAINST VETERINARIANS OF MYKOLAIV
REGION IN THE BEGINING 1930-s.**

Social and economic reformations of the Bolshevistic regime in Ukrainian rural community resulted in a characteristic longstanding degradation of agriculture. Features of such process were evident: disinterest of collective farmers in production, incompetence, negligence, plundering of communal ownership. Violation of sanitary norms, lack of food and massive concentration of animals in inapplicable spaces set on edge an epidemiological situation in animal industry greatly. No one's collective cattle and as a result disregard to veterinary service. That is why, searches for a person «guilty in wrecking» began among corresponding specialists.

Keywords: repression, fabrication of cases, sabotage, veterinarians, Mykolayiv.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2014

УДК 94(477)929.52»18/19»

ЧОРНОІВАНЕНКО І. В.

м. Херсон

**ЖИТИ В МІСТІ:
ДОЛЯ БУДИНКУ РОДИНИ СКАДОВСЬКИХ**

В статті розглянуто місце будинку Скадовських у Херсоні в історії дворянської родини. Визначено фактори, що сприяли формуванню тривалих зв'язків з містом, причини оселення в місті. Показано функціональне призначення будинку в радянський період та його сучасний стан

Ключові слова: історія будинку, рід Скадовських, громадська діяльність, дворянська родина, «поворот до матеріального».

Постановка проблеми. В сучасній українській історичній науці спостерігається розширення тематики сімейно-історичних досліджень. Відбувається залучення широкого кола методів з різних галузей знань. В рамках речового повороту об'єктом досліджень виступають предмети та події, що з ними пов'язані. Адже все життя людини визначається речами, котрими вона себе оточує. Першим культурним простором, за визначенням історика Ірини Колесник, є будинки, кожен з яких (маєток, квартира, селянська хата, палац) має власний просторово-часовий простір [18, с. 40].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місця проживання родини Скадовських вже були предметом вивчення. Головна увага в розвідках приділялася вивченню маєтку Білозерка як центру реалізації господарських, нау-

кових та культурних планів представників сім'ї. Про міський будинок Лева Бальтазаровича Скадовського згадано в роботах херсонського краєзнавця Сергія Дяченка [15; 16].

В контексті вивчення соціокультурної діяльності роду Скадовських в Південній Україні показовим стає окреслення локусів проживання родини, що відповідали соціальному статусу дворянства. Необхідність зумовлена відсутністю досліджень будинків Скадовських.

Постановка завдання. Завданням роботи є визначення ролі будинку Скадовських в історії родини.

Виклад основного матеріалу. В 1899 р. Георгій Львович Скадовський (1847–1919) – один із найбільш відомих представників херсонської гілки роду Скадовських, маршалок дворянства Херсонського повіту (1895–

1910 рр.) придбав для родини садибу у Херсоні. Нерухомість розташовувалася в центрі, на розі Гімназичної вулиці та безіменного провулку [14, арк. 5 зв., 11 зв.].

Родина Скадовських раніше вже мала будинок в Херсоні. Необхідність тривалого перебування в губернському місті була пов'язана з державною службою та активізацією громадської активності родини. В 1866 р. син засновника херсонської гілки роду – Л. Б. Скадовський (1814–1871) придбав двоповерховий дім на розі Старообрядної вулиці та Успенського провулку. Сусідами родини були спадковий почесний громадянин Густав Фальц-Фейн та купці Бомзе [4, арк. 45]. Наявність елітного нерухомого майна (зручне розташування, власний архітектурний проект) свідчила про приналежність до привілейованої верстви. Власниками будинків в Херсоні в різний період стали більшість великих землевласників Херсонської і Таврійської губерній (Фальц-Фейни, Вассали, Овсянніко-Куликовські).

На період навчання в гімназіях в будинку проживали діти Л. Б. Скадовського – Микола Львович, Іван Львович, Георгій Львович, Ольга Львівна, Марія Львівна, Анна Львівна. Про переїзд до міста в мемуарах згадувала Анна Львівна (1853–1929). «С этого времени мы могли наслаждаться пребыванием в нашем загородном доме только в период летних каникул, продолжавшихся три месяца. Зато переезд в город дал нам возможность увидеть жизнь и познакомиться поближе с законами общества» [2, с. 36–37].

Згодом родина продала будинок. Під час укладення угоди про поділ майна між спадкоємцями Лева Бальтазаровича (1876 р.), Скадовські тимчасово орендували житло на вулиці Суворовській [4, арк. 44 зв.]. Будинок належав караїмському купцю Моїсею Майкапару, батьку відомого композитора і піаніста Самуїла Моїсейовича Майкапара [21, с. 238]. В реєстрах нотаріусів як місце проживання представників роду також вказувалася Білозерка [5, арк. 57 зв.; 6, арк. 68 зв., 99 зв.; 7, арк. 66]. В 1798–1920-х рр. маєток слугував основним місцем проживання та центром реалізації наукових ідей родини: в Білозерці було введено ряд агрокультурних проектів (насадження лісу з допомогою насіння, орга-

нізація розсадника рослин, випробування сільськогосподарських машин), застосування вакцини проти сибірської виразки (1885 р.).

До середини 1890-х рр. необхідність постійного перебування в місті залишалася мінімальною. Основним заняттям родини було ведення поміщицького господарства. Вигідність розташування маєтку в Білозерці (знаходився на відстані 14 кілометрів від Херсона) дозволяла часто відвідувати місто. Поряд з заняттям сільським господарством, Георгій Львович брав участь в роботі станових органів. Окрім власне службових справ, існували й інші приводи для регулярних візитів до міста. Сини Г. Л. Скадовського отримували середню освіту в Херсоні. Протягом 1892–1898 рр. Іван Георгійович навчався в Херсонському земському сільськогосподарському училищі. Під час навчання він проживав в родинному маєтку. В 1895 р. Георгій Львович звертався до керівництва навчального закладу з проханнями дозволити пропустити сину навчальні заняття у зв'язку з складними погодними умовами [9, арк. 7]. Таким чином, тривалий період зв'язок родини з містом обмежувався тимчасовими візитами.

Будинок Г. Л. Скадовського відповідав «смакам» родини і нагадував дім в Білозерці. Він являв собою велике подвір'я, на території якого розташовувалися «півтораповерховий» будинок та господарські приміщення. На верхньому поверсі знаходилося 10 кімнат, парадна, передня, 2 коридори, ванна і туалет. На цокольному – розміщувалося 4 кімнати, 2 кухні, 2 передні, 2 коридори, підвал, кладові і двірницька [14, арк. 5 зв., 11 зв.]. Ймовірно, що з верхніх вікон відкривався вид на Дніпро. Вихід з будинку на середину двору був оформлений у вигляді округлого балкону, з якого можна було спостерігати за фонтаном. Окреме приміщення було відведено для кінного екіпажу родини. Сторожем служив Василій (прізвище невідоме) – колишній кучер Л. Б. Скадовського. З огляду на похилий вік, його перевели на цю роботу з Білозерки [2, с. 38]. Можливості реконструкції внутрішнього устрою обмежені – збереглося лише декілька фотокарток, котрі можна ідентифікувати з будинком на Гімназичній. На одній із світлин зображено Георгія Львовича разом із онукою за столом на фоні родинних портретів.

Попереднім власником будинку була купецька родина Фальців – брати Андрій, Карл, Оскар і Фрідріх Генріховичі. Сусідами Скадовських були Марія Фельдман та Марія Розенверт [8, арк. 56]. Будинок був застрахований в Херсонському міському товаристві взаємного страхування від вогню [22, с. 87]. В 1907 р. Георгій Львович подарував частину особняка (будинки під номерами 132 і 155) дружині [14, арк. 56]. Марія Петрівна Скадовська заповіла свою власність дітям – Антоніні та Георгію [8, арк. 1]. Антоніна Георгіївна Томпсон (дівооче прізвище – Скадовська) виплачувала відсотки по кредиту під будинок до 1918 р. На 1920 р. за адресою «Гімназична 319/335а» як власник будинку записаний онук Георгія Львовича – Георгій Георгійович Скадовський [10, арк. 43].

Після одруження діти Георгія Львовича проживали окремо від батьків. Деякий час в будинку проживала його сестра, Ольга Львівна Пікар (Скадовська). На початку 1900-х рр. вона замовляла каталог книжкових видань в Павла Петровича Шибанова – власника відомої московської книгарні. Замовлення мало надійти на адресу Г. Л. Скадовського [20, лл. 1]. Проживав в будинку і Микола Матвійович Панкєєв (1856–1922) – надвірний радник [3, арк. 56 зв.], член Дніпровської повітової земської управи, депутат міської думи, міський голова Олешок.

В міському будинку Скадовські приймали відомих гостей. В 1903 р. тут організували святковий обід з нагоди призначення новомиргородського єпископа Мемнона елизаветградським єпископом. Присутніми на заході було духовенство Херсонського Успенського собору [30]. Собор був розташований на Гімназичній, за три квартали від будинку родини. Після оселення в місті представники родини стали прихожанами собору.

Придбання будинку в місті співпало з активізацією громадської діяльності Георгія Львовича. Як член та голова різноманітних товариств він виступав ініціатором різноманітних заходів для привілейованих верств міського населення. Наведемо декілька прикладів. В 1899 р. для учасників театру при Херсонському комітеті про народну тверезість Георгій Львович влаштував свято [26]. Танці по завершенню концерту тривали до 2 години ночі. В 1902 р., напередодні Різдва, в приміщенні

дворянських зборів відбувся бал. Присутніми на святі стали родини представників державних та самоврядних органів. Завершення заходу припало на 4 годину ранку [27]. В березні цього року в місті відбувся великий духовний концерт за участю церковних хорів Успенського собору, Свято-Духівської церкви та аматорського струнного оркестру. Прибутки від заходу передбачалося передати на користь комітету опіки. Влаштуванням акції також керував Георгій Львович [28].

Однак, як і раніше, значну частину часу родина проводила в рідному маєтку. Традиційно, в Білозерці родина відзначала релігійні та родинні свята. 13 квітня 1902 р. херсонська газета «Юг» інформувала про відміну офіційного привітання представниками влади зі святом Пасхи Христової. «Предводитель дворянства... выехал в имение, где и намерен провести праздники» [29]. В 1900–1901 рр. в маєтку відбувалося опрацювання археологічних матеріалів, знайдених під час розкопок на о. Березані [25, с. 89].

В історії родини з будинком на Гімназичній пов'язані трагічні події: в 1918 р. поблизу будинку було скоєно напад на Георгія Георгійовича, пограбовано квартиру службовця Херсонської губернської земської управи М. Ерделі, який мешкав в Скадовських [31]. 9 січня 1919 р. до будинку ввійшли невідомі з вимогою надати значну суму грошей. На прохання Георгія Львовича зачекати на отримання готівки з банку, грабіжники відмовилися. Після цього вони вбили Г. Л. Скадовського та його сина, Георгія Георгійовича [23]. Згодом аналогічні повідомлення з погрозами почали надходити і на адресу інших заможних жителів міста. В квітні цього року отримала листа з попередженням про можливий напад і дружина генерал-лейтенанта Софія Миколаївна фон-Таль (дівооче прізвище Синельникова). У разі невиконання вимог, обіцяли невідомі, «с вами буде поступлено так же, как и с Скадовскими» [32].

В 20-х рр. будинок Скадовських націоналізували. З середини 1930-х рр. в ньому проживали викладачі Херсонського державного педагогічного інституту ім. Н. К. Крупської. В різний час в будинку мешкали: Анатолій Васильович Богданович – завідувач кафедри російської мови, Федір Павлович Дроздов –

старший викладач кафедри методики фізики, завідувач педагогічною практикою (квартира № 8) [11, 29 зв.], Леонтій Тимофійович Кошко – кандидат філософських наук, доцент (1957), завідувач кафедри філософії та політекономії (1950–1957) (квартира № 7) [12, арк. 53 зв.], Костянтин Олександрович Лаврунов – кандидат філологічних наук, доцент (9 квартира), Сергій Миколайович Львов – кандидат фізико-математичних наук, доцент, завідувач кафедрою фізики (1950–1952, 1954–1973), декан фізико-математичного факультету (1952–1957) [13, арк. 35 зв. – 36 зв., 65 зв., 102 зв.], Петро Григорович Слуцький – декан фізико-математичного факультету [17]. В 1970-х рр. на місці другого будинку побудували п'ятиповерховий будинок. Нині квартири знаходяться в приватній власності, в тому числі у нащадків викладачів інституту. Неодноразово, з метою збільшення площі кімнат, в будинку здійснювалося перепланування. Для цього було переобладнано найбільшу кімнату – вітальню, з якої раніше відкривалася широка панорама на вулицю. В приміщенні могло проживати 6 родин [24, с. 111]. Частково збереглася залізна огорожа довкола подвір'я та вхідні двері зі сторони вулиці. Фонтан засипали і на його місці влаштували під'їзд до гаража.

Прослідковується певна спадковість у соціальних ролях, що належали головному будинку родини [1, с. 258]. До 20-х рр. ХХ ст. помешкання служило місцем проживання родини Г. Л. Скадовського – випускника фізико-математичного факультету, організатора наукових досліджень в галузі сільського господарства, попечителя та ініціатора заснування освітніх закладів. В радянські часи будинок задовольняв житлові потреби осіб, які здійснювали навчально-виховний процес у вищій школі.

На сьогодні історія будинку Скадовських відома лише місцевим краєзнавцям. Мешканці про попередніх власників знають небагато. В 1998 р. з пропозицією про встановлення пам'ятної дошки на честь одного з найвідоміших представників роду виступив голова Херсонського обласного наукового історико-медичного товариства Микола Денисович Ревенюк. Дослідник цікавився природничою діяльністю Г. Л. Скадовського. Однак втілити ідею вдалося нещодавно – в 2013 р. на будинку встановили дошку з біографічною довід-

кою про Г. Л. Скадовського. В липні Херсон відвідали нащадки роду – праправнучка Георгія Львовича, Тетяна Олександрівна Виноградова з родиною, які на сьогодні проживають в Нижньому Тагілі (Росія) [19]. Інформацію про дворянські коріння роду вони дізналися завдяки інформаційним технологіям. Нащадки відвідали меморіальне кладовище Херсона, де поховані Георгій Львович, Марія Петрівна та Георгій Георгійович Скадовські, побували в будинку родини. Таким чином, будинок продовжує відігравати роль сполучної ланки поколінь роду.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Отже, вигідне розташування родового маєтку, особисте ведення господарчих справ та схильність до розміреного, маєткового способу життя зумовили порівняно тривале постійне проживання родини Скадовських поза Херсоном. Необхідність мати будинок в місті була викликана службовою та громадською діяльністю, необхідністю самореалізації в науковій та культурній сферах. Життя родини було пов'язане з будинком в Херсоні протягом 20 років. Протягом цього періоду в будинку проживало два покоління родини. Актуальним залишається дослідження архітектурних особливостей будинку, відтворення системи внутрішнього простору, особливостей міського побуту дворянської родини.

Список використаних джерел

1. Андросова-Байда Д. Доля будинку: історичний феномен / Д. Андросова-Байда, Н. Барабаш // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки, 2011/2012. — Вип. 6. — С. 249–259.
2. Бродская (Скадовская) А. Л. Воспоминания о русском доме: Адольф Бродский, Петр Чайковский, Эдвард Григ в мемуарах, дневниках, письмах / А. Л. Бродская (Скадовская) / сост., предисл., подготовка текстов и примеч. Е. В. Битеряковой, М. Н. Строгановой. — Феодосия—Москва: Издательский дом «Коктебель», 2006. — 264 с.
3. Державний архів Херсонської області (далі — ДАХО). — Ф. 42. — Оп. 1. — Спр. 95. — 124 арк.
4. ДАХО. — Ф. 59. — Оп. 1. — Спр. 11. — 49 арк.
5. ДАХО. — Ф. 59. — Оп. 1. — Спр. 21. — 124 арк.
6. ДАХО. — Ф. 59. — Оп. 1. — Спр. 25. — 249 арк.
7. ДАХО. — Ф. 59. — Оп. 1. — Спр. 30. — 200 арк.
8. ДАХО. — Ф. 77. — Оп. 1. — Спр. 2017. — 1 арк.
9. ДАХО. — Ф. 189. — Оп. 1. — Спр. 717. — 22 арк.
10. ДАХО. — Ф. — Р. 434. — Оп. 1. — Спр. 216. — 73 арк.
11. ДАХО. — Ф. — Р. 469. — Оп. 5. — Спр. 172. — 70 арк.
12. ДАХО. — Ф. — Р. 469. — Оп. 5. — Спр. 1404а. — 54 арк.
13. ДАХО. — Ф. — Р. 469. — Оп. 7. — Спр. 159. — 103 арк.
14. Державний архів Одеської області. — Ф. 305. — Оп. 1. — Спр. 2054. — 94 арк.

15. Дяченко С. Белозерка Скадовских. Имена Херсонского края / С. Дяченко // Вгору. — 20.12.2007.
16. Дяченко С. Польский маршрут: Дом Скадовского (ул. Красностуденческая, 12, угол Одесского пер.) (рус.). Этнокультурные маршруты по Херсону и Югу Украины // http://ru.wikipedia.org/wiki/%D1%EA%E0%E4%E2%E2%E2%F1%EA%E8%E9_%CD%E8%EA%E2%E8%EB%E0%E9_%CB%FC%E2%E2%E2%E8%F7.
17. Інтерв'ю з Тетяною Федорівною Юрченко (Дроздовою), 11.11.2013 р. // Особистий архів І. Чорноіваненко.
18. Колесник І. «Речі довкола нас»: чи готова історична наука до чергового «повороту» / І. Колесник // Ейдос. Альманах теорії та історії історичної науки, 2011/2012. — Вип. 6. — С. 26—46.
19. Конференция с потомками рода Скадовских // <http://www.kherson-gid.com/ru/o-hersonenovosti/885-konferentsija-s-potomkami-rodaskadovskih.html>.
20. Научно-исследовательский отдел рукописей Российской государственной библиотеки. — Ф. 32. — Оп. 1. — Д. 84. — 1 л.
21. Непомнящий Б. З. Херсон еврейский. Трагедии и судьбы / Б. З. Непомнящий. — Херсон : Олди-плюс, 2004. — 340 с.
22. Отчет правления Херсонского городского общества взаимного страхования от огня за 1901 г. — Херсон : Типография О. Д. Ходушиной, 1902. — 95 с.
23. Родной край, 24 (11).01.1919.
24. Херсонський державний університет. Історичний нарис (1917–2007 рр.) / Ю. І. Беляєв, О. В. Мішуков, В. Л. Федяєва, І. В. Самсакова. — Херсон : Видавництво ХДУ, 2007. — 352 с.
25. Штерн Э. Р. О новейших раскопках в г. Аккермане и на острове Березани / Э. Р. Штерн // Записки Одесского общества истории и древностей, 1901. — Т. 23. — С. 88—91.
26. Юг. — 24.11. — 1899.
27. Юг. — 5.01. — 1902.
28. Юг. — 15.03. — 1902.
29. Юг. — 13.04. — 1902.
30. Юг. — 20.05. — 1903.
31. Юг. — 3.04. — 1918.
32. Юг. — 2.02 (15.02). — 1919.

ЧЕРНОІВАНЕНКО І. В.
г. Херсон

ЖИТЬ В ГОРОДЕ: СУДЬБА ДОМА СЕМЬИ СКАДОВСКИХ

В статье рассмотрено место дома Скадовских у Херсоне в истории дворянской семьи. Определено факторы, влиявшие на формирование длительных связей с городом, причины переезда в город. Показано функциональное предназначение дома в советский период и его современное состояние

Ключевые слова: история дома, род Скадовских, общественная деятельность, дворянская семья, «поворот к материальному».

CHORNOIVANENKO I.
Kherson

TO LIVE IN THE CITY: FATE OF SKADOVSKYI FAMILY HOUSE

The article defines the place of the Skadovskyi house in Kherson in the history of that noble family. The causes that contributed to the formation of long term relations with the city, the reasons for city settlement were determined as well. The article presents the external description of the house, number and location of the rooms. The residential house was a part of the real estate.

Key words: house history, Skadovskyi family, public activity, nobility family, «material turn».

Стаття надійшла до редколегії 02.03.2014